

Una cacera de revinguts de l'any 1092 recollida a la *Primera Crònica*

Claude Lecouteux, dins de la seva extensa bibliografia sobre el folklore de les entitats sobrenaturals a l'Edat Mitjana, publicà l'any 1999 *Chases fantastiques et cohortes de la nuit au Moyen Age*. El llibre està dedicat a la llegenda de *La Caça salvatge*, un mite antic freqüent a tota Europa occidental, central i nòrdica.

Una característica força general d'aquesta fantàstica creença és que tracta d'un grup fantasmal de caçadors –abillats amb la indumentària escaient i acompanyats de cavalls i gossos– que practiquen una desenfrenada persecució per terra o pel cel. Els protagonistes se'ls ha considerat habitualment morts, ànimes perdudes i, fins i tot, fades, sovint connectades amb el folklore dels difunts.

Lecouteux ofereix en aquest estudi una àmplia selecció d'exemples de fonts diverses, dels qual s'ha seleccionat aquí un que presenta algun tret particular. D'una banda ofereix la possibilitat d'observar, ni que sigui tímidament, la transformació del text per part dels cronistes amb l'objectiu d'adaptar les antigues creences a la realitat cristiana utilitzant els conceptes de fantasma (il·lusió) i de mers somnis, introduïts per Tertulià i Agustí d'Hipona. Els successos descrits també ens mostren el perill que suposa el retorn de morts, la seva vinculació amb efectes perversos sobre el desenvolupament del cicle natural de les estacions; i, la presència de fets prodigiosos que ens evoca un paradigma endevinatori.

El fragment que aquí versa procedeix de *La Primera Crònica* o *Crònica de Néstor* (*Повѣсть времяньныхъ лѣтъ*, literalment *Relat d'anys passats*)¹, un text sobre l'estat Rus de Kíev (el primer estat eslau oriental, entre el 850 i el 1110 aproximadament) originalment escrita a Kíev vers el 1113 en antic eslau eclesiàstic.

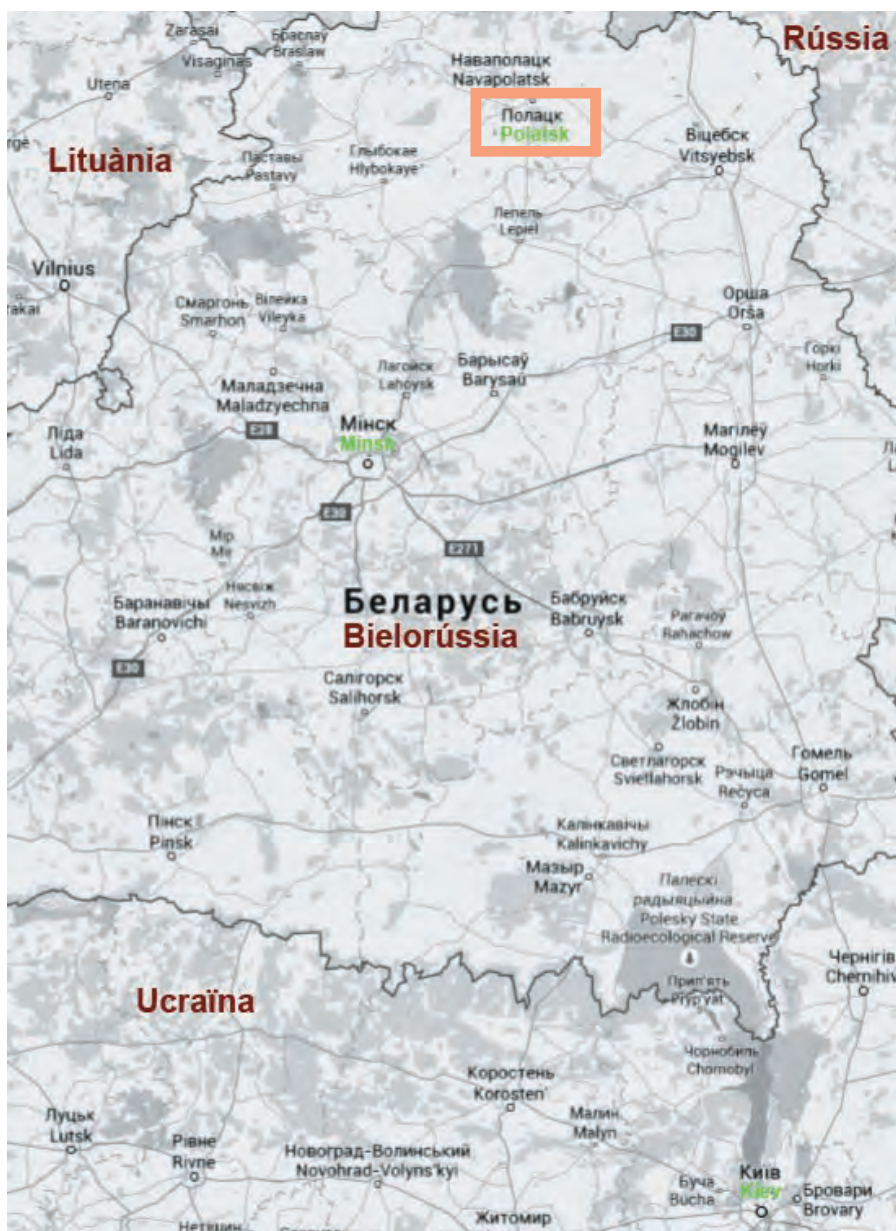
Fragment de la *Primera Crònica* dins de la *Crònica de Radziwill*. Campanya d'Oleg de Nóvgorod contra Constantinoble, any 907.

Durant molt temps es cregué que la redacció havia estat obra d'un monjo anomenat Néstor (vers 1056- vers 1114) i d'aquí el nom de *Crònica de Néstor*. Les fonts d'informació són molt diverses i inclouen cròniques eslaves anteriors també perdudes, la *Cronografia* de Joan Malalas (s. VI), *La Crònica* de Jordi Hamàrtol (s. IX), llegendes tradicionals, sagues nòrdiques, diversos textos religiosos grecs, etc. Néstor s'establí a la cort de Sviatopolk II de Kíev (1050-1113).

No es conserva el text original, i ens han arribat dos manuscrits, el Còdex Lauretià (1377) i el Còdex d'Ipatiev (s. XV). A més, la Crònica de Radziwiłł –o Crònica de Königsberg– (còpia del s XV de l'original del XIII) també incorpora la *Primera Crònica*.

La narració que reproduïm es centra a la ciutat de Polotsk –avui en dia Polatsk, a Bielorrússia– l'any 1092. Les versions que existeixen estan d'acord amb els esdeveniments, però difereixen en alguns detalls, fet que mostraria com l'església intentà modificar la interpretació dels fets. Lecouteux reproduceix un text basat en el còdex Lauretià proporcionat per l'eslavista Jean-Paul Sémon, que li traduí al francès, a més de proporcionar-li una anàlisi filològica.

«L'any 6600 [des de la creació del món] una cosa bastant estranya succeí a Polotsk. Es produí a la imaginació. A la nit s'escoltà sobtadament un fort soroll als carrers: diables galopaven com si ells fossin ésser humans. Si algú tractava de sortir de casa per tal de veure-ho millor, els diables el ferien de manera fatal immediatament i de manera invisible. La gent no s'atrevia a sortir de les seves cases. Posteriorment, aquests diables començaren a aparèixer a cavall durant el dia i no hi havia cap manera de veure'ls. Ara bé, les persones podien veure les ferradures de llurs cavalls. Ells també devoraven² la gent de Polotsk i de les rodalies, de manera que es deia que “els habitants de Polotsk, ateses les evidències, estan sent assassinats”. Aquest fenomen primer ocorregué a Drutsk³. Durant aquest temps es veié un senyal al cel, com una gran roda enmig del cel. Aquell estiu el temps fou tan sec que la terra es consumí i molts boscos estellaren en flames de manera espontània a l'igual que les torberes⁴. Hi hagué molts

Mapa de la zona on s'han identificat en verd les poblacions de Polatsk (emmarcada) Minsk i Kíev.

senyals aquí i allà⁵ i hi havia una important invasió de polovtsians⁶ i prengueren tres ciutats: Pesočen, Perevoloka i Priluk⁷; i, atacaren moltes poblacions. El mateix any morí Rurik⁸, el fill de Rotislav. També llavors, molta gent morí de diverses malalties. En moriren tants que alguns enterradors digueren: “Des del dia de Sant Felip⁹ fins el diumenge de dejuni de carn¹⁰ hem venut 7.000 taüts”. Aquests fets passaren car els nostres pecats s’havien multiplicat així com les iniquitats. Déu ens infligí aquests fets per tal que féssim penitència i ens allunyessin del pecat, de l’enveja i tota altra empresa perversa del Maligne».

Lecouteux (2011: 30) indica que les diferents versions dels textos accentuen al principi que les tropes de diables és el fruit de la imaginació. Utilitzen termes que corresponen a *fantasmalfantasia* i *enigma*. Ara bé, divergeixen en l’estampida diabòlica. El còdex d’Ipatiev diu «gemegaven com a éssers humans». I en el text de Radziwiłł utilitza el terme *nave* (nekroi) per referir-se a allò que extermina els residents de Polotsk i suggereix que els «habitants de Polotsk foren devorats pels morts». Lecouteux observa que els compiladors vacil·len entre dimonis i els morts, però afirma que podem prendre partit pels morts basant-nos en un element filològic i en el context. La paraula *nave* sembla ser que era relativament rara i no tenia un ús literari. Així que el copista del Còdex Lauretià l’hauria substituït. Igualment reemplaçà per «imaginació» una expressió adverbial que significa «no en el somni, sinó a la realitat, a la vista». És a dir que es cregué que l’esdeveniment enregistrat per *La Primera Crònica* havia ocorregut realment i no en somnis o a la imaginació; i, que eren revinguts (morts corporis) els que havien causat tan massives fatalitats. En qualsevol cas, la modificació del cronista cristià que escriu «es produí a la imaginació» per adaptar-lo a les seves creences, deixa el text amb un redactat força absurd: - vols que el lector pensi que tot fou una fantasia? Igualment es pot observar encara una altra vacil·lació entre les criatures que gemegen: diables o éssers humans? El text deixa clar que el fenomen s’atribuí a una manifestació de la ira divina pels nombrosos pecats comesos pels habitants de Polotsk. Però això, segons el parer de Lecouteux fa palesa la cristianització d’elements l’origen dels quals són creences

més antigues, com s'observa en certs detalls tals com la invisibilitat dels diables, les ferides que infligeixen i la visibilitat parcial de les seves muntures, puix es podien veure les ferradures dels cavalls.

Jordi Ardanuy

Notes

¹ Es tracta d'una crònica sobre l'estat Rus de Kíev (entre 850 i 1110 aproximadament) originalment escrita a Kíev cap a 1113 en antic eslau eclesiàstic.

² El significat de menjar o devorar probablement sigui completament metafòric.

³ Situat a la ruta de Polotsk a Kiev, pertanyia al Principat de Polotsk. Bielorrússia, no gaire lluny de Minsk.

⁴ El folklorista finès Viljo Johannes Mansikka (1884-1947) atribueix la creença popular a les activitats perilloses dels mals esperits a la manifestació de la plaga esmentada més endavant, especialment la seva sobtada aparició individual. La sequera i l'epidèmia podrien haver estat relacionats (Mansikka 1922: 92-94. Citat a Cross; Sherbowitz-Wetzor 1953: 275).

⁵ En la versió de Cross i Sherbowitz-Wetzor (1953: 173) queda més clar el text: «Hi hagueren molts portents en diverses localitats». Cal entendre llavors aquests senyals com fets extraordinaris, que causen meravella.

⁶ Es tracta dels Cumans, una horda turca que va emigrar des de les estepes del mar d'Aral cap a l'oest al segle X i dominaren Ucraïna. El text anota a continuació alguns d'aquets atacs.

⁷ Rurik Rostislavich (1063-1092), príncep de Przemyśl, al sud-est de l'actual Polònia.

⁷ Tres poblacions del principat de Pereiàslav, a la frontera amb les estepes.

⁹ Segons el calendari bizantí és el 14 de novembre.

¹⁰ Lecoteux diu «inici de la quaresma». Sembla que pot datar-se entre el 25 de gener i el 28 de febrer (Casas Olea 2003).

Referències

- Matilde Casas Olea (2004). «Aproximación al calendario litúrgico eslavo ortodoxo. El cómputo del ciclo pascual a través de las fuentes literarias». Ilu. *Revista de Ciencias de las Religiones*, Anejo XIII, p. 43-61
- Samuel Hazzard Cross; Olgerd P. Sherbowitz-Wetzor (trad. i ed.) (1953). *The Russian Primary Chronicle, Laurentian Text*. Cambridge, MA: The Mediaeval Academy of America.
- Viljo Johannes Mansikka (1922). *Religion der Ostslaven*. Helsinki: Suomalainen tiedeakatemia.
- Claude Lecouteux (2011). *Phantom Armies of the nights*. The wild hunt and the ghostly processions of the undead. Rochester: Inner Traditions. (Edició original de 1999, *Chases fantastiques et cohortes de la nuit au Moyen Age*).